

Le Chemin de la Croix: Marcel Dupré's muzikale visie op de Kruisweg

In de lijdens tijd programmeert het Orgelpark muziek rond het thema 'Via Crucis': de weg die Jezus op Goede Vrijdag aflegde naar Golgotha, waar hij gekruisigd werd. Ditmaal speelt Marcel Dupré's orgelwerk *Le Chemin de la croix* – Frans voor 'Kruisweg' – een belangrijke rol.

De Franse organist-componist Marcel Dupré leefde van 1886 tot 1971. Zijn eerste orgellessen kreeg hij van zijn vader, organist in Rouen. De jonge Marcel bleek een groot talent te hebben. Na vijf jaar les – hij was toen 12 jaar – kreeg Dupré al een aanstelling als organist van de St.-Vivien in Rouen.

Conservatorium

Marcel Dupré studeerde aan het Parijse conservatorium bij onder anderen Louis Vierne. In 1914 won hij de Grand Prix de Rome met zijn cantate *Psyché*. Hij had eerder al eerste prijzen gewonnen; destijds een belangrijk gegeven. In 1926 keerde hij terug naar 'zijn' conservatorium, eerst als docent orgel en improvisatie, later, in 1954, als directeur. Zijn bekendste student was Olivier Messiaen.

Lange betrekkingen waren niet ongewoon in Dupré's leven. Zo werd hij in 1934 titulair organist van de St.-Sulpice in Parijs, een functie die hij tot zijn dood vervulde. Van 1947 tot 1954 was hij overigens ook nog directeur van het Amerikaanse conservatorium, eveneens in Parijs (in de Louis XV-vleugel van Château de Fontainebleau).

Auteur

Hieke van Hoogdalem studeerde schoolmuziek en muziekwetenschap. Ze geeft muziek cursussen en werkte verder voor o.a. Akkoord Magazine, Klassieke Zaken, NTR Podium op Radio 4 en Concertzender.

Uitmundend geheugen

Dupré stond bekend om zijn geheugen. In 1920 en 1921 speelde hij alle composities van Johann Sebastian Bach uit zijn hoofd. Het kwam hem ook bij zijn improvisaties uitstekend van pas; vaak ontstonden daaruit composities. *Le Chemin de la Croix* was er één van. In 1931

De St.-Sulpice in Parijs, de kerk waaraan Marcel Dupré als organist verbonden was. In deze kerk bevindt zich een van de grootste orgels van Aristide Cavaillé-Coll.

werd Dupré gevraagd om tijdens een concert in het Koninklijk Conservatorium van Brussel te improviseren op het Cavaillé-Coll-orgel. De veertien gedichten uit Paul Claudels *Le Chemin de la Croix* (1911) zouden worden voorgelezen en de organist moest de gedichten verklanken dan wel er muzikaal commentaar op leveren.

In de katholieke traditie wordt de kruisweg meestal in veertien afbeeldingen of staties gevat. *Le Chemin de la Croix*, opus 29 van Marcel Dupré, is een compositie die die staties letterlijk verklankt; het bestaat dan ook uit evenzoveel delen (zie kader). De compositie is geheel instrumentaal en - specifiek nog - alleen voor orgel. De volledige uitvoering met voordracht en muziek duurt ongeveer vijf kwartier.

Kruisweg

Dupré en Claudel oefenden vooraf; Dupré bedacht alvast de thema's. Die zijn behalve op zijn eigen verbeelding ook gebaseerd op musicologisch onderzoek: de thema's zijn vaak muzikale symbolen die we bij eerdere componisten terugvinden. Sommige patronen of intervallen verklanken het kruis in composities van Bach, Händel en Schütz, en er is een melodie bij die de verlossing symboliseert in Bachs *Johannes Passion* en in *Parsifal* van Wagner. Over Wagner gesproken: Dupré lijkt te zijn beïnvloed door Wagners 'Leitmotive'. Dat zijn muzikale ideeën – bijvoorbeeld een ritme of een melodie – die een personage, situatie, gevoel, idee of sfeer verbeelden. Steeds als dat

ene thema voorbij komt, wordt dus het bijbehorende personage, situatie, gevoel, idee of sfeer bedoeld.

Dupré creëerde twaalf van zulke melodische thema's. Ze staan voor onder meer het kruis, lijden, Maria, medelijden en incarnatie. Daarnaast zijn er nog zes ritmes die symbool staan voor de menigte, geseling, touwen, strompelen, uitputting en Barabas. Dupré noemde dit 'onomatopeïsche' ritmen – voor Barabas bijvoorbeeld gebruikte hij het ritme van die naam.

Reconstructie van eigen werk

Het jaar na de voordracht met muzikaal commentaar reconstrueerde Dupré deze improvisaties om er een groot programmatisch werk van te componeren. Vanaf 1934 stond het jaarlijks op Dupré's programma in de St.-Sulpice.

Dupré gold wereldwijd als één van de beste improvisatoren ooit; zijn cursus uit 1925/1937 wordt zelfs nu nog gezien als een ijkpunt in de improvisatiegeschiedenis. Hij was bijvoorbeeld in staat om rond een thema spontaan een symfonie te bouwen, inclusief ingewikkelde contrapuntische elementen zoals fuga's.

Het oeuvre van Marcel Dupré omvat 65 stukken, waaronder 46 voor orgel en dus een cantate. En verder: piano-, orkest- en koorwerken en kamermuziek. Daarnaast gaf hij studie-edities van de orgelwerken van de belangrijkste componisten uit, plus educatieve werken, verhandelingen over improvisatie, harmonische analyse, contrapunt

Marcel Dupré had eigen ideeën over orgelbouw, niet in de laatste plaats geïnspireerd door zijn enthousiasme over Amerikaanse orgels. In zijn concertzaal thuis in Meudon had hij in 1926 het huisorgel van Alexandre Guilmant laten plaatsen. Oorspronkelijk in 1899 door Aristide Cavaillé-Coll opgeleverd, liet hij het uitbreiden met een vierde klavier. Veel van de mogelijkheden die het Nieuwe Barokorgel van het Orgelpark zal hebben, werden door Dupré in dit orgel voor het eerst uitgetoet. Bij gebrek aan computer had hij vele (vele!) knopjes nodig...

en fuga, over de begeleiding van Gregoriaans gezang en over orgelbouw, akoestiek en muziekfilosofie.

‘Paganini van het orgel’

Dupré werd wel omschreven als ‘de Paganini van het orgel’, ofwel: een virtuoos van de allerhoogste plank. Niet alleen voor de musicus is Dupré's werk moeilijk; dat geldt ook voor de luisteraar. Muziek en tekst van *Le Chemin* zijn serieus en diepgravend; ze doen een groot beroep op de toehoorders.

In de laatste statie, waarin Jezus in zijn graf wordt gelegd, introduceert Dupré een nieuw thema, het verlossingsthema. Het is een omkering van het lijdensthema in het begin van het stuk. Waar we bij het lijden een dalende lijn horen, horen we nu een stijging. Dat is niet alleen muzikaal gezien een mooie zet, maar ook vanuit theologisch oogpunt. In de Bijbel staat in psalm 146:9 ‘wie kwaad doen, richt Hij te gronde’ – in het Frans ‘mais il renverse la voie des méchants’; *renverser* betekent *omkeren*. Het soms moeilijk in het gehoor liggende en donkere stuk eindigt in een zeer harmonieus, ijl akkoord: in de hemel.

De ‘Chemin de la Croix’ in de St.-Sulpice is een van de bijzonderste ter wereld: ze bestaat uit ‘slechts’ citaten van bijbelteksten. Aangestoken door films als *The Da Vinci Code* zoeken velen in de St.-Sulpice naar het geheim daarachter...

De kruisweg van Marcel Dupré bestaat uit 14 delen:

- *Jésus est condamné à mort* (Jezus wordt ter dood veroordeeld)
- *Jésus est chargé de la Croix* (Jezus neemt het kruis op zijn rug)
- *Jésus tombe sous le poids de sa Croix* (Jezus valt onder het gewicht van zijn kruis)
- *Jésus rencontre sa mère* (Jezus ontmoet zijn moeder)
- *Simon le Cyrénéen aide Jésus à porter la Croix* (Simon van Cyrene helpt Jezus het kruis te dragen)
- *Une femme pieuse essuie la face de Jésus* (Een gelovige vrouw, Veronica, droogt Jezus' gezicht af)
- *Jésus tombe à terre pour la deuxième fois* (Jezus valt voor de tweede maal op de grond)
- *Jésus console les filles d'Israël qui le suivent* (Jezus troost de meisjes van Israël die hem volgen)
- *Jésus tombe pour la troisième fois* (Jezus valt voor de derde keer)
- *Jésus est dépouillé de ses vêtements* (Jezus wordt van zijn kleren ontdaan)
- *Jésus est attaché à la Croix* (Jezus wordt aan het kruis genageld)
- *Jésus meurt sur la Croix* (Jezus sterft aan het kruis)
- *Jésus est détaché de la Croix et remis à sa Mère* (Jezus wordt van het kruis genomen en teruggegeven aan zijn moeder)
- *Jésus est mis dans le sépulcre* (Jezus wordt in het graf gelegd)

